

САНА ОЛОХ

Чурапчы улуунун хаһыата

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

2003 снла
Тоҕосунуу ыт
13 КҮНӨ
ЧӨПНӨР
№ 4
(9221)

Бүгүн Россия үрдүнэн Бэчээт күнэ

Чурапчыт улуутугар олорор убастабыллар бэчээт ветеранарын, үлэли-хамсы сылдыар журналистары, полиграфистары, Россия Журналистарын союһун чилиэнэрин уонна хаһыат общественнай корреспондентарын дойду үрдүнэн бэлэтээр профессиональной бырааһынныктынан — бэчээт күнүнэн иттигик, истигик эбэрдалиит!

Бэчээт эйгэтэ байатин тула араас идэлээх, өйдөөх-санаалаах эрээри биер сыаллаах дьону түмэр. Кинилэр сүүн сорукара — улуус хас бирдии олохтооһор сибидэй сонундардаах хаһыата оҕорон тириэрдии, бэйэ сүрүүтүнэн кыттымы ылы, полиграфической матырыйаалларынэн өтөмү өтсүрү.

Хаһыат тахсытыгар хамнастаах үлэһиттэри таһынан общественнай корреспондентарбыт көмөлөрө улахан. Улуустат хас нэһилиэгин айы кэригэ манньк дьоммут баалара хайбаллаах. Бэйэлэрин сүрэхтэрин бабаларынан дойдуларыгар булар араас дьаһаллары, үтүө, үлэһит дьону сырдатан кизг аранга билиитигэр таһаараллар, дьон кэмигэр солгоох болломтону ылаалларыгар, бэлэтээнэллэригэр тирэх буолаллар. Чопуу биер темада сүрүяй корреспондентарбыт элбэхтэр. РФ Журналистарын союһун чилиэннэрэ улуус рефлексотерапевт-бырааһа А.И.Пермяков доруобуя харыстабылыгар, кинэ ветерана П.В.Каркин спорт, норуот эмчитэ Е.М.Каженкина чөл олох тематыгар, "Эрэл" государственнай суук пенсионнай фонда бэрэстэбилтэ И.П.Понимарев фонда үлэтин туһунан быыстала суук сүрүяйаллар. Чакыртан Н.В.Филиппов биер дойдулаахтарын туһунан истиг тыллаах суруктара долгугулаахтар. Союз чилиэнэригэр кинигэлээх дьоммут эмиз бааллар. Аастыт сылга П.П.Федоров-Сомар "Дуһа кылааныта" кинигэтэ күн сирин көрдө. Редакция журналиста О.В.Жиркова айар үлэтэ биһирээн, хас да кэлсээн сана кинигэти кирдидилэр. Саха тылын улуутала, союз чилиэнэ С.И.Еремеева кэлсээннэри сүдүүлүгэ эмиз бэйэтэ туста суолу-иһи тэлэ.

П.М.Решетников аатынан Чурапчытаагы народнай театр уус-уран салайааччыта, союз чилиэнэ Н.М.Заболоцкая театрга үлэлирин тухары бэйэтэ сүрүбүт астыааларын уонна биһиги хаһыаптыгар араас сылларга бэчээтэммит матырыйааллары түмэн "Айар үлэ абылаһар" дьон бэртээхэй кинигэни театр тэриллэбитэ 35 сылынан бар дьонугар бэлэтээтэ. Ити курдук биһиги биер дойдулаахтарбыт бэйэлэрин үлэлэрин таһынан улуус хаһыата сайдытыгар куус-көмө буолалларын иһин барба махталбытын этэбит.

Хаһыат тас көстүүтүнэн хаачыстыбалаах буоларыгар полиграфистарбыт маастарыстыбалара улаханы быһаарар. Биһиги тэрилтэбитигэр өр сылларга үлэһэн кэлбит, сана сабаллаан да эрэр талааннаах үлэһиттэр бааллар. Сыралаах үлэ үөһүгэр сылдыааччылар кинилэр буолаллар. Төһө да аныгы үйэ буоллар, бэйэлэрин эт илиилэринэн дьаарыстан, тигэн, хас бирдии илиһин көрөн-истэн чакчы да ырахан үлэни толороллор. Кинилэр дүүкүөрдэринэн, дьаһаардарынан сыл устата элбэх кинигэ, брошюра оҥоһулган тахсар.

Хаһыаты тас көстүүтүнэн көрдөхө түөрт эрэ бала буолбутун иһин кини кэтэбэр төһөлөөх элбэх киһи үлэтэ турарын бу идэ ис дьынгэр кирибэтэх дьон билэллэрэ, сэрэйэллэрэ саарбах. Ону кэлсиер, быһаарар да уустук.

Сылга биһирдэ көлөн аһар бу профессиональной бырааһынныктынан биер идэлээхтэригэр эбэрдалиит уонна таһаарылаах үлэни, дьыа эргэттэригэр дьолу-саргыны баһарабыт. Сытым бөрүө сылаабатын, тапталлаах улуустат хаһыата сылан-сыл үлэтэ тупсан, сайдан, чэчириэн истин!

О.В.ЖИРКОВА,
РФ Журналистарын союһун
Чурапчы улууһунаагы алын сүһүөх
тэрилтэтин председателэ.

ЭБЭРДАЛИИБИТ!

Уважаемые коллеги!

От имени Департамента по делам печати и телерадиовещания Республики Саха (Якутия) искренне поздравляю Вас с профессиональным праздником — Днем Российской печати!

Мы верим, что каждый журналист, печатник помнит о своей исторической и гражданской миссии — служение народу и обществу.

Работники отрасли встречают свой профессиональный праздник в творческом поиске. Сегодня в республике выпускается множество газет и журналов, широко развивается книгоиздательство, новый облик обрело полиграфическое производство. И у всех нас помыслы и интересы одни и те же — сделать газету читабельной, массовой, конкурентоспособной!

Выражаю глубокую благодарность журналистам и работникам печати за увековечивание печатным словом в летописи нашей республики основных событий удивительного года — ввода Светлинской гидроэлектростанции на реке Вилюй, открытия железнодорожного движения Беркани-Томмот, соединяющего республику с единой транспортной системой страны, начало масштабных работ по освоению нефтяных месторождений, III Международных спортивных игр "Дети Азии", которые останутся в памяти наших детей одним из самых ярких событий в их жизни.

Желаю Вам и сотрудникам Вашего коллектива крепкого здоровья, творческих успехов, семейного благополучия!

Л.В.ПАВЛОВА,
руководитель Департамента по делам печати
и телерадиовещания РС (Я).

Күндү биер идэлээхтэриг, коллегалары, Россия Журналистарын союһун чилиэнэ, РФ Журналистарын союһун Чурапчы улууһунаагы алын сүһүөх тэрилтэтин председателит, "Сана олох" хаһыат общественнай-политической отделын сзс-чилиэнэ ОКСАНА ВАСИЛЬЕВНА 2004 сыл түмүгүнэн Саха Республикатын Журналистарын ортолоругар олохтоомут "Кыһыл кэмүс бөрүө" номинация хаһааһына буолбукунан илтигик-истигик эбэрдалиит!

Эн айылбаттан тэриллэбит талаангың таба туһанан, хомойой тыллаах, сытым бөрүөлээх журналист быһытынан биллэрин. Нэһилиэмиз күннэригэр олоһор көстөр кыһалбалары кистээбэккэ хаһыат өнүгөмүн аранга таһаарарың, улуустугар биллэр-көстөр үтүө дьоммутун сырдатыгы эмиз үлэһитиң, көрө-бэлэз дааталар сурук-биһиккэ кирээн үйэтигэр кирээн кырага суук кылааттаахың.

Күндү Оксана Васильевна, аартыгың арыллан истин, кэскилин кэңээтин, айар үлэң өссө үрдүк ситимилээһиң дьыа алгыс тылбытын тирдээбит. Бу үүмүт сана дьыла баһарыт баһа санааларын туолуннар, быһааннаабыт дьаһалларын олоһо киридинэр. Кыһа кылыттан кыаппанан, сандал саастан саргытын ылан, самаан сайынга дойдуйа сынньанан, кэмүс күлүнтэн кэрэтиэн доруобайдык, дьоллоохтук олор!

"Сана олох" РИХ ГУ коллектива,
РФ Журналистарын союһун Чурапчы улууһунаагы
алын сүһүөх тэрилтэтэ.

Улуу Кыайы 60 сыла

КЫАЙЫ

ЗНАМЯТЫН ЭСТАФЕТАТА

Алабарга. Кыайы Знамятын эстафетатын уус-алданнартан туптут Бахсы нэһилиэгин делегацията тохсунуу 10 күнүгэр кизгэ 6 чааска Знамяны Алабар нэһилиэгэр адалла. 60 сыл анараа өттүгэр Улуу Кыайы туолта буолан, Германия Берлин куоратыгар Рейхстаг үрдүгэр таһыбирээбит Знамяны көрсүүгэ нэһилиэктээһи Сынньалаң кинигэр Советской Союз Геройа Г.Д.Протодьяконов аатынан орто оскуола үөрэнээчилэрэ, нэһилиэк олохтоохторо түмүктүттэр.

Өрө кууруулаах быһыта-майгыта Кыайы Знамята киллэриллиитин саалада мустубуттар сүһүөхтэригэр туран көрүстүлэр. Нэһилиэк баһылыга В.М.Тимофеев үбүлүүдээх сылга нэһилиэккэ ытыллар үлэ-хамнас туһунан кэлсээтэ. Эбэрдэ тылы улуус баһылыга И.Н.Аммосов, Аба дойду саринтин кыттылааба И.М.Павлов, тыыл, үлэ ветерана Н.Н.Местников, хоту көһөрүлүү кыттылааба П.Г.Полов, культура колледжын IV курсун студена Гаврил Лыткин, Советской Союз Геройа Г.Д.Протодьяконов аатынан бириксийэ стипендиата, XI кылаас үөрэнээччитэ Коля Попов эттилэр. Үөрүлээх миитини улуустугар, республикада кизгик биллибит Чыаппаратаагы эр дьон хара ырыаларынан түмүктүттэр.

А.СЛЕПЦОВ.

Чакырга. Улуу Кыайы Знамята Мугудай уонна Төлөй нэһиликтэрин кэнилэригэр Чакырга кизгэ 6 чааска тийдэ. Манна Знамяны көрсөр үөрүлээх муннаах буолла. Саала иһигэр толору киһи муһуна. Өрө кууруулаах Россия гинэ сонньообутун кэнэ Знамя кириитин мустубут дьон бары сүһүөхтэригэр туран ытыс тыаһынан көрүстүлэр. Бу ытык билиэни үөрүлээх быһыта-майгыта Төлөй нэһилиэгин баһылыга Е.А.Смирников туттарда уонна кинилэргэ Знамяны көрсүү хайдах барытын туһунан кылгастык кэлсээтэ.

Мантан салгы: сценада сэрин ветераннара Е.А.Миронов, сэрин өгдөөблөрө М.П.Ефремова, М.Н.Викторова ыгырылыннылар. Ол кэнигэр нэһилиэк олоһун туһунан кылгастык олохтоох дьаһалта баһылыгын солбуйааччы Н.Н.Ефремов билиитинэрдэ уонна сэрин ветеранарыгар Е.А.Миронова, К.Н.Арамова дьаһалта эбэрдэ суруктарын туттарда. Кыайы Знамята кэлбитинэн эбэрдэ тыллары Н.Н.Ефремов, оскуола директора А.В.Неустроева, сэрин ветерана Е.А.Миронов, улуус дьаһалтатын аатыттан А.М.Кирилин эттилэр. Үөрүлээх миитин кылгас эбэрдэ концеринан түмүктэнэ. Ол кэнигэр Кыайы Знамятын атыгар хаартыскада түһүү уонна сэрин саһааһы документалнай киинэлэри көрүү буолла.

Н.В.ФИЛИПОВ.

Хаартыскаларга: 1. Курбулаах — Бахсы нэһиликтэрин кыраныссаларыгар көрсүтүүгэ алгыс этии. Алгысчыт Г.В.Жирков. 2. Уус-Алдан улуутун Бэйдиң орто оскуолатын кадетскай кылааһын оҕолоро. 3. Бахсы нэһилиэгин баһылыга А.А.Захаров Знамяны алабардарга туттарар. 4. Сэрин кыттылааба, П.А.Ойуунускай аатынан Государственной бириксийэ лауреата, Чурапчы улуутун Бочуоттаах гражданина И.М.Павлов ыччаттарга кэс тыл этэр.

Улуу Кыайы 60 сыла

Дыяллар уонна дыоннор

ЗНАМЯ ИСТОРИЯТЫТТАН

КОМУС ӨЛБӨӨДҮЙБЭТ (К.А.Макаров төрөөбүтэ 100 сылыгар)

Кыайы Знамятын историята 1945 с. муус устар ый бүтэһик күннэригэр сабаланаар. Бу күмүгэ Берлини штурмалаабыт тобус дивизия ахсаанынан сатын таастан тобус ССРС былаага ончуллубута. Хас биридди эгэр уңа аллараа мунуугар былаах нүмүрэ ыйылыбыта. 150-с Идрицкэй стрелковай дивизияга туттарыллыбыт 5 №-дээх Знамяны Рейхстаг үрдүгэр Михаил Егоров уонна Мелитон Кантария аспытара.

Егоров уонна Кантария Кыайы Знамятын Рейхстаг куполугар Берлини иккистэн штурмалааһын кэмигэр туруорбуттара. Ыам ыйын 1 күнүгэр сарсыарда эрдэ бу түгэн самолеттан хаартыскага түһөрүлүбүтэ. Ол аразы Знамяны зениткаан ытан сууларбытара (Кыайы Знамятыгар буулдуу суола билигин даҕаны баар). Бу күн күмүс Кыайы Знамята Рейхстаг үрдүгэр иккистэн аныыллыбыта.

Ыам ыйын 3 күнүгэр Рейхстаг үрдүгэр турар Кыайы Знамята атын былаагынан солбуллубута, оттон Кыайы Знамятын бас ыйын 20 күнүгэр Егоров уонна Кантария анал самолетунан Москва куоракка иллиттэрэ.

Кыайы Знамята — Россия национальнай кизин туттуута. Бу Знамя билигин РФ Сэбилленилээх күстөрүн музейыгар үйэ-саас тухары хараллыыга сытар.

1996 с. муус устар 15 күнүгэр РФ Президенин "Кыайы Знамятын туһунан" дин 561 №-дээх бйаага тахсыбыта. Бу бйаага олобуран Кыайы Знамята 1941 — 1945 сс. Аба дойдуга Улуу саригиттар норуот онорбут хорсун быһыыларын, Советскай Сэбилленилээх Күүстэр саллааттара Ийэ дойдуга онорбут үтүөлэрин үйэтити уонна кыайыны уһансыбыт, эйэлээх олобу аҕалсыбыт аба кэлүөнүгэ махтал бэлэлэрин быһытынан, РФ государственнай бырааһынньыктарыгар, Россия норуотун бойобуой кыайыларын, ситиһимэлэрин бэлэтиир дыһалларга Российскай Федерация Государственнай Былааһын кытта тэпкэ туттуллар.

Ол иһин, Российскай Федерация Государственнай Былааһын курдук, Россия хас биридди суһегаар символическай Кыайы Знамята баар булуохтаах.

РФ Президенин 561 №-дээх бйаагар сурулларынан символическай Кыайы Знамята кыһыл өңнөөх болотунаттан тигилибит, устатын уонна туоратын кээмэйэ 2 : 1 тэг булуохтаах. Знамя икки өттүтүн үһэ мунуугар бизэ салаалаах сулустаах. Бу Ийэ дойдуну көмүскээччилэр көлөнэттэн көлүөнүгэ ситимнэһилэрин кэрэһилири.

Чурапчы көмүһэ... Бу тыл Саха сиригэр ювелирнай искусство сайдытыгар ураты мистэни ылар. Былыргы сирги-туому, үйэлэргэ чочуллан кэлбит уһанар формалары сүтэрбэккэ, үгэс буолбут ньымалары харыстаан кэлбит билигини кэмгэ тусла суоллаах-мистээх уустардаах регионунан Чурапчы улуһа буолар. Итиннэ К.А.Макаров-Кыра Эгсиин сыаналамат өгөлөөх.

Өссө Октябрьскай революция иһинэ "илин эгэргэ ини-бии Эгсиинлэр дин тимир уустары үөскээбиттэр үһү" дин сүрэх Саха сиригэр тарҕаммыта. Улахан Эгсиин — Макаров Алексей Афанасьевич уончалааҕар Баһылай Омуоһап дин Мугудай Сылангар олохтоох ууска үөрэнэн, уон иккилээбиттэн бэйэтэ тусла кыһалаах улахан уус буолбута.

Кыра Эгсиин — Константин Афанасьевич борбуйун көтөҕөт, убайын баһыһан эмиз уһанан барбыта, уон түөртээбиттэн убайыгар тэгнээх дэппиттэр уус дэппитэ. Гражданскай сэрии дыһааннаах сылларыгар сыты-хотуу, аныгылы өйдөөх-санаалаах уол халбаһнаабакка кыһыл этэрээт байыаһа буолбута.Угус уоттаах кыргыһыларга кыттыбыта, 1925 с. дойдугутар этэгнээ эргиллэн кэлээт, утаппытын күүрээннээх үлэ үөлүгэр түспүтэ.1932 с. саҕа тэриллибит МТС-ка ууһунан кириэн өр сылларга үрдүк таһаарылаахтык үлэлээбитэ, былаанын мэлдьи 1,5—2 бүк аһары толороро. Трактор, массыына араас частарын кутан, чочуйан онгорор дыкти дьобурдаарын көрдөрбүтэ. Ити күүрээннээх үлэ кэрэһиттэринэн элбэх мэтээл, грамота, ону таһынан "Эгсиин уус" дин ытыктабылаах аат буолбуттара. 1941 с. коммунистическай партия чилиэнэ буолбута.

Мин кини туһунан өссө оскуолаҕа үөрэнэ сылдьан истибитим."Эгсиин уус сахалыы кэрэҕэл кутар үһү" дин кырдыаҕас эдьиийим кистиин-саба кэлсээбитэ.

1967 с. буолбут уус-уран онгоһуктарга бастагы республикатаагы быыстапкага Чурапчы оройуона бастабыта, 10 киһи лауреат үрдүк аатын ылыттар. Кинилэр истэри-

гэр К.А.Макаров эмиз баара. Константин Афанасьевич көмүстөн кутан, чочуйан онорбут онгоһуктара угус быыстапкаларга кыттыбытара, Москва, Ленинград куораттар музейдарыгар дьон-сэргэ сыанабылыгар турбуттара. Кинини сэргэ улуус кинигэр олох-дьаһах комбинатын ювелирнай сыаҕар үлэлиир Чурапчы бастагы көлүөнэ көмүсчүттэрэ И.Е. Дьячковскай-Чычаах Уйбаан, П.А.Васильев, А.Седалищев, кэргэнни Феодановтар ааттара республикаҕа кизгик иһилибитэ. Мин Константин Афанасьевичи кытта көмүскэ уһанахпыттан 1972 сыллаахтан ыла ыкса бодорустугум. Кэлин Дьокуускайга көспүтүгэр кини онугар кыһыл көмүскэ уһаммытым, сыаҕы салайбытым. Сотору оҕонньор куораттан иккитэ тахсан сорунан туран кэлсэтиһэн, минигин "Сардаана" фабрикаҕа саҕа тэриллэр ювелирнай сыаха үлэҕэ киллэрбитэ. Онон үлэһити сылдьан саҕа квартира ылбыт үөрүүтүн үлэстиибипит, дьиз ис тэрилин таҕан биэрбипит. Константин Афанасьевич оболоро уһанарга

бэрт дьобурдаах этилэр. Мин кини урлаттарынан Костяны, Афоняны уһаа кыһа Дарьяны кытары биригэ үлэһити сылдьыбытым. Хомойуох иһин, олох кинилэргэ күлүк өттүнэн эргийбитэ.

Константин Афанасьевич лаппа кырдыаҕар дьэри уһаммыта. Кэлин хаараба мөлтөөн, онгоһуктарыгар ойуу түһэрэргэ көмөлөһүннэрэр этэ. Бэйэтэ "42 киһини бу уустук идэҕэ уһуйбутум" дин кэпсирэ. Кинилэртэн сорохторо көмүс уһуун идэтин олохторун сүрүн идэ оностубуттара. Ол курдук, С.И.Попов анал үрдүк үөрэхтээх ювелир, республикаҕа тарбаха баттанар медальер, И.А.Захаров Дьокуускайга көмүс онгоһугунан дьарыктанар чаһынай тэриглээх, С.Д.Дьячковскай "Амма-Даймонд" АО иһинэн ювелирнай сыаҕы тэрийсипитэ, Чурапчы көмүһэ хаттаан суһуулар туруутугар күүс-көмө буолбута. Бу ааттаммыт дыоннор уонунан аабыллар туйах хата-рааччылардаахтар, олох билигин бэйэлэрэ эдэр ыччаты уһанарга уһуйар дьон буолллар.

Дэ, ити курдук Эгсиин уус - К.А. Макаров кыһатын кыһыннара сиргидийэн суһунан аабыллар айдарылаах уустар Чурапчыларын аатын аар-саарга аатырда, айымнылаахтык үлэһити-хамсыы, кэрэни үксэтэ сылдьаллар.

Билигин көлүөнэ уустарбытын "Чурапчыны Чурапчы дэппит үтүө үгэстэри, ньымалары сүтэрэн эрэбит" дин хомуруйабыт. Биллэн турар, ювелирнай искусство олох көрдөбүлүн быһытынан сайдан иһэр. Оттон билигин уус үлэһит буолла да, бэйэтигэр эрэ "буһа" сылдьар. Дэ ол иһин, Константин Афанасьевич Макаров -Эгсиин ууһу үйэтитэр сылан кини аатынан ювелирдарга анал бирикис олохторугар баһарабын. Манньик икки хайыскаларынан буолуон сөп: үгэс буолбут онгоһуктарга итиннэ аныгылыны тэрийгэ дин.

Степан Дьячковскай, СР народнай маастара.

Хаартыскаҕа: К.А.Макаров-Эгсиин уус кэргэнэ Елена Ильиничнаны кытары.

Оҕолорбут сүрүйаллар

УМУНУЛЛУБАТ ДЬОЛЛООХ ТҮГЭН

Сыл айы буоларын курдук, СР Президенин Ордохостатаагы Елката тохсунньу ый 5-8 күннэригэр Дьокуускай куоракка буолан ааста. Бу үөрүүлээх дыһалга республика бары оскуолаларыттан туйгун үөрэнээччилэр, бастык спортсменнар кыттыны ыллылар. Биһиги улуусту туттан 24 оҕо, икки учуутал баран кэлибит. Тийээспитин кытта "Соңной бөр" дин СР Үөрэҕин министрствотын профилакторийыгар түһэрибиттэрэ. Манна биһигини кытта Томпо, Тээтэ, Горнай улуустарын оболоро анамыттар этэ.

Бастагы күн Дьокуускай куорат 7 №-дээх оскуолатыгар психология, биология, физкультура, информатика урууларыгар үөрөмүппүт. Оскуола иһинээҕи "Эдельвейс" этэрээт баһаатайдар көрдөөх оонньуулары оонньоппуттара, бары сөбүлээн ыллыр ырыаларбытын ыллаабыппыт. Ол кэннэ Оҕо саас дыбарыаһыгар экскурсияга барбыппыт. Манна астрономия курулуогу үлэтин кытта билсиппипит. Актовай саалаҕа үөрэх министрин кытта олус интэриһинэй көрсүһүү буолбута, оболор идэ талытын, үөрэх тэриигэтигэр туттарыны курдук мунуулар ыйтыыларыгар хоруйдары ылбыттар. Салгыи биһиги Оҕо саас дыбарыаһын иһинэн үлэлиир курулуоктарга дьарыктанар оболор Саҕа Дьыллаагы Елкаларыгар сырыттыбыт, остуоруйа алыттах дойдугутар ылдыттаатыбыт.

Сарсыҥҥы күнүгэр "Элэй Боотур" катокка ханкылаан, үөрүүбүт-көтүүбүт өссө үксээтэ. Бу күн "Седьмое небо" ресторана Президиент Елкатыгар кэлбит оболор бары бырааһынньыктаагы остуолга муһунубут. Оттон кэчээ 5 чаастан куууулаах Президент Елката Государственнай ширкэ дьэтигэр, дьэ, сабалана. Вячеслав Анатольевич муһубут оболору эбэрдэлээн тыл эттэ, барыбытыгар үчүгэй үөрэҕи баҕарда, республикабыт иһини сайдыта билигиттэн тутулукааһын бэлэтиэтэ. Бу бырааһынньык өссө бири умнуллубат түгэниэн Францияны кытта телемост буолар. Оболор интэриһинир темаларыгар

Франция оболорун кытта дуоһууа сэлэргэстилэр. Биһиги бу дойдуга туһунан өссө элбэҕи билибит-көрдүбүт. Ордохостатаагы представлениеба "Сюрприз", "Мозаика" үгүкү ансамбллара, Пекинээҕи цирковой училище выпускниктара, "Фабрика звезд-5" телевизионнай бырайыагын кыайылааҕа Виктория Дайнеко, саха репперэ Гоша Васильев, Малайзияттан кэлэ сылдьар негрдар, Элээ Дьыл, Дед Мороз, Дед Жара, Хаарчаана, Пальмочка уонна көрдөөх клоуннар бэйэлэрин чабылхай нүмүрдэрин көрдөрдүлэр.

Тохсунньу 8 күнүгэр үөрүү-көтүү аргы-

стаах, элбэх саҕа доһоттордонон тапталлаах Чурапчыбытыгар кэлбипит. Биһиги олохпутугар манньик умнуллубат дьоллоох түгэни бэлэктээбит республикабыт Президенигар В.А.Штыркова, улуустуу баһылыгар И.Н.Аммосова, үөрэх управлениетыгар (начальник Е.С.Сидоров), биһигини иддээ сылдьыбыт учууталларбытыгар С.М.Сивцева, А.Д.Кобякова, үөрэтэр учууталларбытыгар, суспарбытыгар улахан махталбытын тиэрдибит уонна барыгытыгар доһу-соргуну, кытаанах доруобуйаны баһарабыт.

Марина ЕГОРОВА, Арыылаах орто оскуолатын XI кыл. үөрэнээччитэ.

Хаартыскаҕа: 1. Циркэ дьэтигэр (хаҕастан уңа: Настя Лыткина (Хатылы), Тася Неустроева (1 №-дээх 400), Наташа Охлопкова (2 №-дээх 400), Аида Иванова (Диринг), Марина Егорова (Арыылаах). 2. Чурапчы улуутун оболоро "Седьмое небо" ресторанига.

ЭРЭНЭБИН: ҮЧЧАТТАРЫМ ӨЙДҮӨХТЭРЭ!

Мин 72 сааспар үктэнэн олоорбун. Олоххо туох үчүгэй, куһаҥан баарын син биллэбим дии, онон билигин баар уонна кэлэр үччаттарга анаан киһи олоһор саамай сөбүлээбэтиим туох баар буоларын кэтээн көрүүбүтүн уонна тус олохпуттан билиһиннэриэхпин бабаран кэллим.

Туох да кыһалбата суох үөрө-көтө, оонньуу-сүүрү сылды-быт, аһыыр-таннар диэнни билбэтэх дэлэй дьоллоох оҕо сааһым 1940-с сылларга эрэ диэки этэ. Онтон ыла сут кэлитэ биллэн, кураан буолан, от-бурдук үүмүккэ аһыыр аччаан, атын оройуоннарга көһүү саҕаламмыта. 1940—1941 сыллаах кыһын Дойду Бахсытыгар, 1941—1942 сыллаах кыһын Тулуҥа дьонум субан сүөһү көрөн кыстаабыттар. Онтон ыла аһылыктыг диэн от-мас, бурдук торуччата, бэс сутуката буолбутун өйдүүбүн.

Салгыы аймалҕаннаах, аһыылаах, ытаһыннаах-сөҕөөлүн-наах сэрби алдыархайын, күүс өттүнэн хоту көһөрүллүү ээрийн, тулаайах оҕо үтүөк-батаах олоһун барытын эппинэн-хааммынан билбэтиим. Сэрби бүтэн эйэлээх олох эргийбитин, олоһу чөлүктөр түһэрингэ күрүөмнээх үлэ күүрбүтүн, кураан ааһан быйаннаах астаах, таннар таҥастаах олох эргийбитин, сайдыы, билии-көрүү күүһүнэн бу бүгүнгү кыһалбата суох кэмгэ үктэнэн олоһорбутун биллэбим. Онон киһи санааргыра суоҕа ды-лы гынан баран... Баар эбит киһи-аймах үөскүөбүтүн өйү-сана-аны иирдэр, утах гынар арыгылар, хааны-сиини сүһүрдэр, тэ-бэр тымыры буолуур табахтара. Хаарыаннаах эйэлээх олоһо, үтүөкүн кэмгэ арыгыны, табагы амсайан манҕай үтүктөн көр-күлүү, кийиргэни, хайбаны онгостубут эр бэртэрэ, мааны-кэ-рэ аңардарбыт даҕаны түргэн үлүгүрдик ырахан ыарыыга ыл-ларан, сирэйдиин-харахтын уларытан, өйдүүн-санаалыын түгнөстөн арыгыныт, табахсыт аатырдылар. Буруйу-сэмэни онгорорго тийиһилэр, киһи аатыттан аастылар.

Арыгы, табах былыргытан киһи өйүн сүүйэн, кыамматы, кыһалбалаагы албыннырга аналлаах аныылар буолаллар. Билигин баайдар баайдарын хантатар суду күүс онгостоллор. Он-нообор государство сокуонунан көмүскээн үп киллэримэр ны-ма онгостор. Киһи аймаха иэдээнинэн дьайарыгар букатын даҕаны кыһаллыбаттар. Ол эрэри былыргытан киһи аймах өйдөөхтөрө арыгы, табах куһаҥаннарын туһунан өйдөтө са-тыллар эбит. Дэлэҕэ даҕаны Улуу Петр I Ыраахтаагы арыгыны утаран арыгыныт буолбут биридирдээн дьонго атыттары дьу-латар сыалтан мэлдьи моонньуга кэтэрдэр 8 кг ылааһыннаах "Пьяница" диэн улахан суруктаах хандалыны онготоруо дуо? Сахалартан даҕаны ааспыт үйэ чулуу дьонноро арыгыны утаран туруорсаллар эбит. Боотуруускай улуус кулбута Ыраахтаагы

аһыыр аһыыттар арыгыны тизин киллэрэн эри-нэллэрин бөбөргө туруорсубутун, улууска уонна нэһиликтэри-нэн арыгыны испэттэр обществоларын тэрийбитин туһунан хаһыакка суруллубута.

1916 сыллаахха А.Е.Кулаковский "Арыгы" диэн поэматы су-руйбута. Ону истибэтэх-билбэтэх аһыах буолуо. Билигин кэмгэ медицинскэй наука доктор, профессор К.Г.Бахарин, академик, профессор Ф.Г. Углов арыгыныт, табахсыт дьоннор

ис организм арыган көрүүгэ уонна микроскопическай чин-чийиһэ көстөр тоһоос уларыылар тустарынан билиһиннэ-рэллэр уонна суруйаллар. Арыгыны испэт, табагы тарпат дьон обществоларын тэрийэргэ субэлииллэр. Улуу суруйааччы Л.Н.Толстой "Дьон арыгыттан харсаах хааннаар, акаарытылар, куһаҥан санаалар", онтон А.Е.Кулаковский "Куһаҥанга кууду-улар, уорарга үгүлэр, өлөөрүгө үөрэтэр", — диэн суруйбута-ра. Ити этиилэр билиги олохтуугар хайдахтарый? Оннообор кээхэллээ олоһор Алаҕарга уонна Бахсыга баара-суоҕа урут 1200-кэ дьонноох-сэргэлээх эрдэхпитинэ, 1970—1990 сыллар-га, 20 сылар усталаарыгар арыгыттан 33 киһи тус бэйэтин олоҕо эмсэҕэлээбитэ. Итинтэн 4 киһини саанан ытан өлөрбүттэрэ, бэйэтэ ыһынан 1 киһи, муоммахтааһынтан 1, кыр-баныттан 3, бэйэлэрэ ыйанан 5, техника саахалланыыттан 1, тоҥон 1, ууга түһэн 1, тымыр быстан 1 киһи өлбүттэрэ. Күүһүлээһин 3, миним-атаагы үлүүгү 2 түбэлтэ тахсыбыта. 1 ыал суутунан арахсыбыта, 7 киһи хаайы дьон буолбута. Манна аны инбэлиит буолбуттар, сууттанан хаайыга барбыт-тар кэргэттэрин, оҕолорун, чугас дьонун ылааха төһөлөөх эл-бэх киһи охсууу ылыттарын ааһар уустук, нэһээ ыраахан.

Арыгы, табах киһи сааһыттан 15—20 сылын сарбылар диэн араас эмчит учуонайдар этэллэр. Бу этиилэрэ олоххо дьингэ-эхтэрэ көстөр. Холобур, мин бири нэһиликкэ, сайлыкка үөскээбит тэн саастыылаахтарбын, сүүрбүт-көппүт, сөтүөлээ-бит оҕолорбун ахтан-санаан көрдөхпүнэ, олоһтон минигинин бири эрэ киһи тыннаах, атыттарыт бары билигини урутаан тураллар. Билиги иккиэн табагы тарпат, арыгыга убаамматах дьоммут. Онтон сорох уолааттарыт бары кэриэтэ табах, арыгы арыстаах этилэр, олоһтон үөрэр-көтөр бөҕө буолаллара. Онон буруйдуу саныырым ити дьаллыктар эбит.

Хаартыскалары ылан көрдөхпө, эмиз хомолтолоох быһыы. Оскуолаҕа бири сыл үөрэххэ киирбит оҕолорбуттан билигин үлүү баарбыт. Кэнники 7—10-с кылаастары бүтэрэбитигэр түспүт хаартыскаларын көрдөхпүнэ, үлө өтүлүгэр тарбаха баттанар ахсааннаах сылдыбыт. Бири кэмгэ алтыһан үлэлээ-бит-хамсаабыт дьоммун, бодорсупут табаарыстарбын, мин ин-нибинэ олохтон барбыттары ырытан көрдөхпүнэ үкүлэрэ 65 са-астарыгар, сорохторо пенсия сааһыгар да тийбэттилэр. Үйэлэ-рэ кылыгырыгар туох да кистэлэ суох эмиз арыгы, табах дайыһылар баар эбит. Оттон адыас бэйэм аймактарбын, үбэй-дарбын ылан көрдөхпүнэ, убайдарым баһыйар ахсааннара би-лингги мин сааспар тийбэттэхтэрэ, эрдэ үйэлэммиттэрэ. Ол эрэри бары "пьяница" аатын ылбатахтара, үлэни-хамнаһы бы-рахтатахтара, ыал бөҕө аҕалара этилэр. Оччотоогу олох көбүгэр киирэнэр арыгыны күмүсэри "тан" тынарар аһылык онгостоллоро, табагы үкүлэрэ аймактарыттан араарбака буру-лалалара, онтон букатын кыбыстыбат этилэр. Мизкэ тэнгизин көрдөхпө, эт-хаан өтүктөн үлэлэринэн-хамнастарынан килмэкэ баһыйтарбат доруобай дьон курдуктара гынан баран олохторун бүтэһик күнэригэр араас ыарылар кум-хам тутан кэбиспиттэ-рэ. Ыарыылар барылар арыгыттан уонна табактан төрүттэ-нэр этилэр.

Хомойуом иһин, тулаайах буолан убайдарбар сыста сылды-

ан сүлүгү-көтөхтүт, ыарылаһыт оҕолорум оскуола кэнниттэ-сигарды олоххо үктэнэх курдук буолан иһэнэр аңардас та-бах, арыгы астарга убанан күн сириттэн барбыттар. Манньа быһылар күн бүгүлүгэр диэри нэһиликкит үччаттарыгар бара-тураллар. Ордук эдэр дьонго анаан этиэм этэ: элбэх ахсаанна-ах медицинскэй чинчийээчилэр дахаастылыларынан, түмүктүүлэринэн арыгыныт ийэттэн, аҕаттан, оннообор арыгы-нан улаханньык дьарыктамат дьоннор аңардас тапталар кэм-и-ригэр хайалара эрэ арыгы испит буоллаҕына доруобуйатыг улахан суустарылаах оҕо төрүүр эбит. Оҕо төрүүбүтүн сайды-мта мөлөх буоларын, ныйрбэтигиттан илиитигэр-атаагар суу-ста-рылаах, сороҕор букатын даҕаны кыйан өртүтүбэт оҕолор төрүүлэрин туһунан суруйаллар. Ити барыта кырдык. Билиги да нэһиликкитигэр онук эмиз баар суол. Хас да ыалга сайды-ылар мөлөх буолан оскуола диэнни билбэккэ сааһыран эрэр оҕолор эмиз бааллар. Билор икки ыалбар босхон сытар, сагарбат оҕолор төрөөбүттэрэ. Арыгы дьаага туох-хамнах ин-никэ киһи кылаабынай органын—мээйитин уонна ныйрбэтин сири, ол иһин итирискит үккэ кэлин өйүнэн мөлүүр, алкоголик-тар 20 бырыһааннара иирэн ыалдыаллар диэн элбэхтик суруй-аллар. Онтон да атын организмга төһөлөөх охсууу онгорорун бары билэбит. Итилэр бары арыгыныт буолбут дьон олохтору-гар дьин-чакчы баалларын бэйэм олоһум устата үгүстүк бил-лим-көрдүм. Арыгы, табах үлэҕэ-хамнаһа, тулаһыыр эйгэҕэ, үүнүүгэ-сайдыыга, экономияга охсууларын киһи ситэн суруй-бат.

Киһи сүөһүтүн уратыга диэн өйдүүр өйдөөҕө, саныыр сана-алааҕа буолар. Адыас бэйэ өйүнэн ылынан арыгыны, табагы ту-та быраһыаха сөбүн дьоннор көрдөрлөр. Онук бырахпыт дьону эмиз билэбим. Хас да 50 саастары аастыт хамсаах та-бахсыттар адыас бэйэм көрөн турдахпына табахтарын, хамсаа-рын холбуу тутан умайа турар уоттаах олоххо симэн кэбиспит-тэрэ, ол күнтэн ыла букатын тардыбатахтара. Хас да киһи ары-гыларын эмиз быһаһынан быһардым эмискэ бырахпыттара, бүгүнгэ диэри үчүгэй баҕайытык ныйр-бааччы олоһоллор. Онон куһаҥтан ахаастанар аңардас киһиттэн, киһи кытаанах бүтэһиктээх быһаарыныытыттан тутулуктаах эбит.

Эһигиттэн, олох кэрэтин өйдүү-билэ илик сиэттэрим курдук 14—18 саастаах уолааттартан уонна кыргыттартан, куһаҥан дьал-лыктарга эрдэттэн систыман, улаханга уурбаака сылдыан ылы-дыахыт иннинэ бэйэбит өйдөөн-санаан тохтоон диэн көрдөһүөм этэ. 18-тан 40 саастарыгар сылдыаһчылар, бэйэбит кыйбат түгэнгэ тийбит буоллахытына эмп көмөтүнэн бы-раҕарга кыһаллыт. Эмтэнэн баран болдох экин бэринимизг, булгуччу быраһыт, күүскүтүн барытын түмүт! 40-рын аастыт-тарга аастыт олоххут туһунан сыта-тура ыраҕалаан көрүт, ин-ники хаалыт сээскытыгар хайдах буоларгытын толкуйданыт диэн этэбим. Киһи кыйбаттаҕа диэн суох, туох баар дьобуру, өйү-санааны эрэ түмүккэ наада. Бары доруобай буолуң, чөл олохтонун!

В.Д.СЛЕПЦОВ,

тыыл ветерана, хоту көһөрүллүү кыттыылааҕа.

Спорт

Спорт

Спорт

— Көҕүл тустуу отделениегыгар үлүгүчү-лаах тренер традицията салҕанар, тустууга ум-сугуйар, баҕалаах оҕолору сүүмэрээһин си-лын айыы тэрээһиннээхтик ыһыллар, респуб-лика, Россия, тас дойдулар араас таһымнаах улахан түһүлгэлэригэр кытты тэриллэр. Күн бүгүн отделениега сүүс-кэс оҕо дьарыктанар. Аңардас быһылгы үөрөх дьылыгар 32 оҕо рес-публика араас мунуктарыттан үөрэнэ-арчиллэ кэлбитэ, олоҕо истэригэр 12 республика чем-пиона уонна призердар бааллар. Старший тре-неринэн республика бири биллэр-көстөр үлэ-лээх тренеры, СР үөрэҕиритин туйгуна, көҕүл тустууга спорт маастара Игнат Сысоловтин үлэ-

оскуолаһарыттан үөрө-көтө, кыайыга бигэтик турунан бараллар. Барыахтарын иннинэ тутта-рылыахтаах предмэттэргэ зачет, экзамен тут-таран эбэтэр оорудах ылан аттаналлар. Бу тэ-рээһиннээх үлэтин иһин Любовь Тимофеев-наҕа, түгэниһин туһунан, отделение тренеры-рин ааттарыттан махталытын тиздэбит. 2003 — 2004 сс. үөрэх дьылыгар оскуола тустар мат уонна мат үрдүнэн тэлгэнэр матырыяал ыл-быта. Бу уопсай суммата 118786 солк. Бу үлэ-барыта отделениега дьарыктанар оҕолор сай-далларыгар анаанар. Кинилэр күн айыы иккитэ үөрө-көтө дьарыктанар буоллахтарына си-тиһи да баар буолуо.

Чимкент куоратыгар Азия кыһыл көмүс курун хаһаайына Нуркабил Куланов биримийгэр көҕүл тустууга VI-с норуоттар икки ардылары-нааҕы турнирга билиги уолааттарыт үчүгэйди-к түһүлүлэр. Ол курдук, Коля Аяитов, Тимур Пестерев ыйааһыннарыгар бастакы, Пана На-умов үһүс, Саша Корнилов төрдүс миэстэлэргэ тиксэннэр үөрдүбүттэрэ.

Түгэниһин туһунан кизн туттар спортсмен-нарбытын ааттааһын баҕарабын: Роберт Око-роков — Россия икки төгүлүлээк чемпиона (2002, 2003 сс.), призера, Тимур Пестерев — 2003 с. Россия чемпиона, призера, "Азия оҕолоро" III Норуоттар икки ардыларынааҕы

УЛУУ ТРЕНЕР Д. П. КОРЖИН ҮӨТЭ САЛҔАНАР

лиир. Киһи салалтатынан 12 талааннаах үлэ-лэригэр бэриниллээх тренеры үлэтин-хам-сыы сылдыаллар. Кинилэр истэригэр СР үөрэҕиритин туйгуна, спорт маастара Е.Д.Ар-жаков, ССРС спордун маастара И.С.Посе-лский, СР үтүөлээх тренеры, ССРС спордун ма-астара Р.В.Неустроев, СР үөрэҕиритин туйгу-на, ССРС спордун маастара С.П.Макаров, СР үөрэҕиритин туйгуна Е.И.Яковлев уо. д. а. ба-аллар.

— Оскуола өттүттэн туох өйөбүл, көмө баарый?

— Оскуолабыт сүрдээх улахан өйөбүлү онгорор. Дойду араас түһүлгэлэригэр мытыл-лар күрэхтэһиллэргэ кытаргытыгар директор Любовь Тимофеевна Егорова күүс-көмө бу-олар. Күрэхтэһэ барар оҕолору кытта киһи хай-аатар да көрсөр, суба-ама биэрэр, коллектив-түмэ охсон, мунунах тэрийин, алгыс этэн аяаһына атаарар. Бу оҕоҕо олус үчүгэйдик дьайар дии саныыбын. Кытааччы оҕолорбут

— Бу үөрэх дьылыгар отделениегыт ситиһиллэрин туһунан кэпсээ эрэ.

— Элбэх үлэ барар, ситиһи да балай да баар. "Боотуудар оонньуулар" диэн респуб-ликааҕы фестивалга 1989 — 1990 сс. төрүөх уолааттарга ээтэ уолбут чемпион, бисэ уолбут призер буолбута. Алтынны 1 — 3 күнэри-гар Дальнай Восток федеральнай уокурук көҕүл тустууга күрэхтэһиитигэр 13 оҕо кыт-тылыны ылбыта. Онуо Владик Софронов чемпи-он буолбута, бисэ уол призердан кэлбиттэрэ. 1987— 1988 сс. төрүөх уолааттарга СГУ ректора, профессор А.Н.Алексеев биригиһэр көҕүл тустууга республикатааҕы турнирга 46 кг ыйааһыннаахтарга Роберт Окорокое, 58 кг ыйааһыннаахтарга Тимур Пестерев, 76 кг ыйааһыннаахтарга Пана Наумов бастакы миэс-тэлэри ылары ситистилэр, оттон иккис миэстэ-ни Коля Слепцов (58 кг), үһүс миэстэлэри Коля Аяитов (54 кг), Игнат Андреев (58 кг) ылбы-тара. Алтынны 28 — 31 күнэригэр Казахстан

оонньуулар үрүн көмүс медалистара, Пана На-умов, Коля Аяитов, Саша Корнилов, Айсен Ар-жаков уо. д. а. — араас таһымнаах турнирдар призердарда. Тимур Пестерев былырын Россия чемпиону үрдүк аатын ылбытыгар төрөөбүт сиригэр Мындабаайы нэһилигэр ос-куолабыт администрацияга уонна олохтоох дьаһалта буолан кыттыан бизнэр тэрийин, Ти-муру, тренери Игнат Сысоловтин эбэрдэлээ-билпит.

— Михаил Васильевич, кэпсээһинг иһин махтанабын. Саха норуотун күүстээх, быыла-стар былчыҥнаах эдэр бөгөстөрүн иһтэн, бу сайдылаах үйөҕө улуу тренер саҕалаабыт үлэтин, көҕүл тустууу пропагандалаан, араас омукары кытта күн көрсөр, күрөс былдыһар саха саарынарын өссө да иһтэн таһаарыт ди-эн алгысын тиздэбим.

Лариса НЕУСТРОЕВА.

Хаартыскаҕа: 1. М.В.Ноговицын.

Саха норуотун тустууу сансаразчылыра 1966 с. аһыллыбыт, саханы аан дойдуга тиниэ таһаарыт "тустуу оскуолатынан" аатырбыт, кинини төрүттээбит үлүгүчүлээх тренер Д.П.Коржин үлэтин-хамнаһын туһунан төһөлөөх истибиттэрэ, сөҕөрбүттэрэ, кизн тутубутта-ра буолуой? Онтон ыла төһөлөөх кэм ааста? "Күрүкүн бучарын" салгыыр тренеры үлэ-рин билсикан баҕараар дьон билигин да аһыаҕа суохтар. Улуу тренер саҕалаабыт үтүө тэ-рээһиннэ, үлэлэрэ төһө билигин ычакка тийдэ диэн санаалаах мин Д.П.Коржин ааты-нан Чурапчытаагы республиканскэй оҕо спор-тивнай интернат-оскуолатын тустуу отделение-гыгар бара сырыттым. Директоры спортнай үлэҕэ солбуйааччы, көҕүл тустууга спорт ма-астара М.В.Ноговицын кытта көрсөн кэпсэ-ттим.

— Михаил Васильевич, тустуу отде-лениетын үлэтин-хамнаһын, ситиһилэ-рин кэпсээ эрэ.

Автор суругар этиклер санса
редакция позициялар малды сеп түбэлэр
буолбатах. Сурукка мыймлар чакчылар
кырдыктаохтарыгар эппетикэни
автор тус байытэ сүгөр.